

20.9.2006

Dnro 878/2/05

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

SYYTEHARKINTA TELEKUUNTELUA KOSKEVASSA ASIASSA

1

ASIA

Edeltäjäni apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio toimitti 15.12.2004 tarkastus- ja perehtymiskäynnin Tullihallituksessa (dnro 3446/3/04). Tuossa yhteydessä esille tuli asia, jossa Helsingin käräjäoikeus oli myöntänyt telekuuntelu- ja televalvontaluvan törkeän dopingrikoksen selvittämiseen. Asia otettiin oikeusasiamiehen kansliassa tutkittavaksi omana aloitteena, koska törkeä dopingrikos ei ole pakkokeinolain 5a luvun 2 §:ssä mainittu rikos, jonka selvittämiseksi voitaisiin käyttää telekuuntelua.

2

ASIAN TUTKIMISEKSI HANKITTU AINEISTO

Tullihallitus toimitti apulaisoikeusasiamies Rautiolle 18.2.2005 selvityksen edellä mainitulla vierailulla esitetyn pyynnön mukaisesti. Oikeusasiamiehen tarkastaja kuuli tulliyli tarkastaja A:ta ja tulliyli tarkastaja B:tä puhelimitse 18.3. ja 16.9.2005. Lisäksi Tullihallituksesta hankittiin asian selvittämiseksi pöytäkirja suoritetusta televalvonnasta sekä muut telepakkokeinoasiaan liittyvät asiakirjat. Jutun asiakirjat hankittiin luvan myöntäneestä Helsingin käräjäoikeudesta.

3

PÄÄTÖS ESITUTKINNAN TOIMITTAMISESTA

Selvityksen mukaan Helsingin käräjäoikeus oli 23.10.2003 myöntänyt tulliyli tarkastaja A:n vaatimuksesta telekuuntelu- ja televalvontaluvan törkeän dopingrikoksen selvittämiseen. A:n allekirjoittaman vaatimuksen oli esittänyt tuomioistuimelle tulliyli tarkastaja B. Vaatimuksessa rikosnimikkeeksi oli kirjattu törkeä dopingrikos. Käräjäoikeus puheenjohtajanaan käräjätuomari C käsitteli asiaa 23.10.2003 tulliyli tarkastaja B:n läsnä ollessa. Käräjäoikeus yksilöi päätöksessään selvitettäväksi rikokseksi törkeän dopingrikoksen ja myönsi telekuuntelu- ja televalvontaluvan 23.10.–21.11.2003 väliselle ajalle.

Asiakirjaselvityksen valossa näytti siltä, että tulliyli tarkastaja A:n 23.10.2003 allekirjoittama vaatimus televalvonnasta ja telekuuntelusta oli seuraavana päivänä eli 24.10.2003 tulliyli etsivä B:n käsin tehdyn merkinnän mukaan muutettu siten, että vaatimus koskee ainoastaan televalvontaa. Helsingin käräjäoikeuden käräjätuomari C oli tehnyt asiassa kaksi päätöstä 23.10.2003 samalle

diaarinumerolle. Ensimmäinen päätös käsitti sekä telekuuntelun että televalvonnan kun taas toinen päätös koski vain televalvontaa. Viimeksi mainitun päätöksen mukaan "hakija korjasi hakemusta siten, että telekuuntelun hakemisesta luovutaan ja haetaan ainoastaan televalvontaa."

Asiakirjaselvityksen mukaan keskusrikospoliisin televiestintäyksikölle toimitettiin TEPA-järjestelmän välityksellä 23.10.2003 kello 11.46 kytkentäpyyntö telekuuntelun ja televalvonnan suorittamiseksi asiassa. Kun kytkentäpyynnössä ei ollut yksilöity pakkokeinon kohteena olevaa teleliittymää, ei kytkentää suoritettu eikä telekuuntelua kohdistettu luvassa mainittuun teleliittymään. Purkupyntö kytkennän suorittamiseksi oli selvityksen mukaan toimitettu samana päivänä kello 15.26. Tullihallituksen selvityksen yhteenvedon mukaan rikoksesta epäiltyyn ei ollut myönnetystä telekuunteluluvasta huolimatta kohdistettu telekuuntelua.

Saadun selvityksen mukaan asiassa oli syytä epäillä, että tulliyli tarkastaja A, tulliyli tarkastaja B ja käräjätuomari C olivat laiminlyöneet virkavelvollisuuttaan ja syyllistyneet asiassa virkarikokseen. Lähinnä kysymykseen tuli rikoslain 40 luvun 10 §:ssä tarkoitettu tuottamuksellinen virkavelvollisuuden rikkominen.

Asian siirrettyä allekirjoittaneen apulaisoikeusasiamiehen käsiteltäväksi pyysin 6.3.2006 keskusrikospoliisia toimittamaan asiassa esitutinnan. Esitutkinta valmistui 30.5.2006.

Esitutinnan valmistumisen jälkeen käräjätuomari C toimitti vielä oikeusasiamiehen kansliaan 14.8.2006 saapuneen pyytämäni selvityksen.

4 RATKAISU

4.1 ESITUTKINNASSA SAATU SELVITYS

4.1.1 Syyllisiksi epäiltyjen kertomukset

Käräjätuomari C

Käräjätuomari C kertoi esitutkinnassa, että hän myönsi (tapahtuma-aikaan) tullin ylietsivä B:n esittämän ja ylitarkastaja A:n laatiman televalvonta- ja telekuunteluvaatimuksen mukaiset luvat 23.10.2003. C myönsi tapahtuneen muistivirheestä johtuneena "lapsuksena", mutta piti tekoa kokonaisuutena arvostellen vähäisenä.

C kertoi, että telekuuntelu- ja televalvontavaatimus saapui käräjäoikeuteen faksilla, joka tuli C:n käsiteltäväksi hänen toimiessaan tuolloin pakkokeinotuomarina. C kertoi tehneensä sen virheen, että hän ei katsonut lakikirjasta pakkokeinolain 5a luvun 2 §:ää, jossa mainitaan ne rikokset, joihin voidaan myöntää telekuuntelulupa. C kertoi, että hän saattoi muistaa

virheellisesti, että törkeä dopingrikos olisi kuulunut samaan luetteloon kuin muun muassa törkeä veropetos.

C:n muistaman mukaan ylietsivä B tuli käräjäoikeuteen aamupäivällä. C kävi B:n kanssa lävitse, mihin liittymään telekuuntelua ja televalvontaa vaaditaan ja mille ajalle. Kyseessä olleen liittymän haltija oli tuntematon. C myönsi vaaditut luvat.

C kertoi, että hän olisi todennäköisesti itsekkin huomannut tapahtuneen virheen, kun pöytäkirja olisi tullut hänelle tarkastettavaksi. Joka tapauksessa B otti C:hen yhteyttä samana päivänä ja kertoi tapahtuneesta virheestä. C ei ollut aivan varma, mutta muisteli todennäköisesti keskustelleensa asiasta samana päivänä eli 23.10.2003 myös hakijan eli A:n kanssa.

C kertoi pohtineensa, olisiko virheen korjaamiseen voinut soveltaa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 11 §:n [ilmeisesti tarkoitetaan 9 §:n] itseoikaisumahdollisuutta. C tuli kuitenkin siihen tulokseen, että kun lupa oli jo myönnetty, oli parempi, että asiassa suoritetaan uusi pakkokeinokäsittely, jossa hakija esittää korjatun vaatimuksen eli vaatii vain televalvontalupaa. Mikäli B ei olisi ehtinyt poistua käräjäoikeudesta ennen virheen huomaamista, olisi itseoikaisu C:n mukaan siinä tapauksessa ollut mahdollinen.

Asiassa meneteltiinkin sanotulla tavalla. B tuli samana iltapäivänä käräjäoikeuteen ja esitti korjatun telepakkokeinovaatimuksen. C:n mukaan B:lle tapahtui kuitenkin korjausmerkinnässä päivämäärävirhe, koska hän tuli esittämään korjatun vaatimuksen samana päivänä eli 23.10.2003 eikä 24.10.2003 niin kuin hän on merkinnyt vaatimukseen. C antoi puheena olevan korjatun televalvontaluvan samalle diaarinumerolle kuin telekuuntelu- ja televalvontaluvan. C piti menettelyä oikeana, koska lupa korjattiin samana päivänä. C:n mukaan mikäli virhe olisi havaittu vasta seuraavana päivänä, olisi uuteen televalvontalupaan tullut uusi diaarinumero.

Käräjätuomari C katsoi, että hän on toiminut virheen korjaamisen suhteen oikealla tavalla, jotta virheestä ei ole aiheutunut kenellekään vahinkoa. Asia käsiteltiin mahdollisimman nopeasti, eikä virhettä ole yritetty mitenkään salata, vaan asiassa on toimittu avoimesti.

Tulliylitarkastaja A

Tulliylitarkastaja A kertoi toimineensa tullin palveluksessa vuodesta 1964 ja toimineensa tutkinnanjohtajana vuodesta 2002 täysin tutkinnanjohtajaoikeuksin. A kertoi saaneensa TEPA-järjestelmään lähinnä sen teknisiin puoliin liittyvää koulutusta.

A kertoi hakeneensa puheena olevan telekuunteluluvan epähuomiossa, kun hän ei ollut vaatimusta laatiessaan tarpeeksi tarkkana. A:lla oli kyseisenä päivänä kiire Raaseporin käräjäoikeuteen, mistä syystä hän antoi pakkokeinovaatimuksen esittämisen ylietsivä B:n tehtäväksi. B ei ollut tutkijana törkeää dopingrikosta koskevassa esitutkinnassa.

A kertoi, että vapauduttuaan puolenpäivän aikoihin Raaseporin käräjäoikeudesta hän huomasi, että hän oli hakenut telekuuntelulupaa sellaiseen rikokseen, johon sitä ei lain mukaan ollut mahdollista saada. A kertoi soittaneensa heti B:lle ja kertoneensa virheestä ja siitä, että kuuntelua ei pidä suorittaa. B oli ilmoittanut havainneensa saman virheen ja että asian korjaaminen oli käynnistetty. B kertoi A:lle, että hän oli yrittänyt tavoittaa luvan myöntänyttä käräjätuomari C:tä, mutta tämä oli ollut istunnossa.

A kertoi myös kysyneensä B:ltä, oliko tutkintasihteeri tehnyt kytkentäpyynnön keskusrikospoliisiin. B oli vastannut, että kytkentäpyyntö oli tehty, mutta A sai myös sellaisen käsityksen, että telekuuntelu- ja televalvontalupaa ei ollut vielä faksattu keskusrikospoliisiin. Ilman kyseistä lupaa kuuntelua ei kytketty keskusrikospoliisissa. A kertoi, että ehdittyään iltapäivällä työpaikalleen B tuli käräjäoikeudesta uuden luvan kanssa, jossa oli lupa ainoastaan televalvontaan.

B:n käsin korjaaman vaatimusasiakirjan osalta A katsoi, että B:lle oli mitä ilmeisimmin tullut kirjoitusvirhe päivämäärän osalta, kun päiväksi on kirjoitettu 24.10.2003. Kuitenkin käräjätuomari C:n pelkästään televalvontaan myöntämässä luvassa ja päätöksessä on luvan myöntöpäiväksi merkitty 23.10.2003. A kertoi, että itse päätös tulee käräjäoikeudesta myöhemmin sen jälkeen kun käräjäs sihteeri on kirjoittanut sen puhtaaksi.

Uudestaan puhelimitse kuultuna A kertoi vielä, että hänen muistamansa mukaan keskusrikospoliisiin ei ilmoitettu lähes heti huomattun virheen johdosta 23.10.2003 mitään case-nimeä puhelinkuuntelua varten eikä myöskään ketään kyseisen liittymän kuunteluun oikeutettua tutkijaa. Ilman näitä tietoja telekuuntelua ei ylipäätään voida suorittaa. A muisteli vielä, että vaikka puhelinoperaattorille olisi keskusrikospoliisista lähetetty kytkentäpyyntö, ei sitä olisi kuitenkaan suoritettu, koska kyseisen operaattorin henkilökunta oli kyseisenä päivänä ollut jollain kurssilla tai ollut muuten estynyt tekemästä kytkentää heti päivällä. A oli varma, että puhelinkuuntelua ei suoritettu kyseiseen puhelinliittymään.

Tulliylitarkastaja B

Tulliylitarkastaja B kertoi toimineensa tullin palveluksessa 1.6.2003 lähtien ja tutkinnanjohtajana vuoden 2004 alusta. Tapahtuma-aikaan B toimi tullin ylietsivänä. Mainittuna päivänä hän kävi Helsingin käräjäoikeudessa esittämässä telekuuntelu- ja televalvontavaatimuksen. B kertoi olleensa tietoinen telepakkokeinoja koskevista säännöksistä, mutta ylietsivänä hänellä ei ollut kyseisessä asiassa tarvetta syventyä pakkokeinolain 5a luvun 2 §:ään, koska hänellä ei tuolloin ollut oikeuksia laatia silloiseen TEPA-järjestelmään telepakkokeinoja koskevia vaatimuksia. B kertoi, että hänen silloinen esimiehensä, tulliyli tarkastaja A, oli laatinut TEPA-järjestelmään kyseiset telekuuntelu- ja televalvontavaatimukset koskien epäiltyä törkeää dopingrikosta. Kysyttynä B vastasi, ettei hän ollut tutustunut vaatimuksen sisältöön ja lainmukaisuuteen ennen käräjäoikeuteen menoa.

B kertoi, että A:lla oli 23.10.2003 kiire Raaseporin käräjäoikeuteen (eri) pakkokeinoasiassa. A pyysi B:tä esittämään telepakkokeinovaatimukset Helsingin käräjäoikeudessa. A antoi vaatimuksen B:lle, joka kertoi saman tien lähteneensä käräjäoikeuteen. B:n muistaman mukaan tämä tapahtui aamupäivällä.

Käräjäoikeudessa tarkistettiin B:n mukaan ajat, joihin telekuuntelua ja televalvontaa kohdistettaisiin sekä puhelinliittymän numero. Käräjätuomari C tai B itsekään ei tuossa vaiheessa huomannut, että törkeä dopingrikos ei kuulu niihin pakkokeinolain 5a luvun 2 §:ssä mainittuihin rikoksiin, joissa voidaan käyttää telekuuntelua. B kertoi saaneensa C:n antaman luvan mukaansa ja ajaneensa Pasilasta Merihakaan työpaikalleen. Matkan aikana B kertoi kuitenkin alkaneensa miettiä, oliko törkeään dopingrikokseen mahdollista saada telekuuntelulupaa. Työpaikalla B muisteli kuitenkin ilmeisesti antaneensa saamansa luvan heti tutkintasihteerille, joka teki kytkentäpyynnön keskusrikospoliisiin.

B kertoi, että hän kuitenkin kysyi eräältä tutkinnanjohtajalta, oliko törkeään dopingrikokseen mahdollista saada telekuuntelulupaa. Tämä totesi, ettei ole. B kertoi tämän jälkeen soittaneensa käräjätuomari C:lle ja ilmoittaneensa, että esitetystä telepakkokeinovaatimuksessa oli ollut virhe. B:n mukaan hän ei saanut C:tä aivan heti kiinni. B kertoi, että tulliylietsivä A soitti hänelle ja ilmoitti, että hänen laatimassaan vaatimuksessa oli puheena oleva virhe. B ilmoitti A:lle huomanneensa virheen ja että siitä ollaan ilmoittamassa käräjätuomari C:lle.

B:n mukaan tutkintasihteerin peruutti tämän jälkeen heti kytkentäpyynnön, eikä kyseiseen teleliittymään kohdistettu telekuuntelua. B:n käsityksen mukaan keskusrikospoliisi ei olisi suorittanutkaan telekuuntelua pelkän kytkentäpyynnön perusteella, vaan siihen olisi tarvittu myös käräjäoikeuden telekuuntelulupa, joka olisi pitänyt faksata keskusrikospoliisiin. B katsoi, ettei mainittua käräjäoikeuden lupaa ollut ehditty faksata keskusrikospoliisiin ennen kuin B huomasi vaatimuksessa ja luvassa olevan virheen.

B kertoi saaneensa C:n kiinni vielä samana päivänä. He keskustelivat asian vaatimasta menettelytavasta. B kertoi kysyneensä, pitäisikö hänen tehdä kokonaan uusi vaatimus, jolloin C B:n mukaan totesi, että korjataan vanhaa vaatimusta yliviivaamalla telekuuntelu, jolloin vaatimukseen jää televalvontavaatimus. C kertoi B:n mukaan vielä, että asiassa käytetään samaa käräjäoikeuden diaarinumeroa. B:n muistaman mukaan hän kävi käräjäoikeudessa uudelleen vielä samana päivänä, vaikka korjaamaansa vaatimukseen hän onkin merkinnyt päivämääräksi 24.10.2003.

Uudelleen puhelimitse 18.4.2006 kuultuna B kertoi vielä, ettei hän osannut sanoa, oliko mitään case-nimeä tai kuuntelijoita ilmoitettu keskusrikospoliisiin. B ei ollut ainakaan itse tällaisia ilmoituksia tehnyt, vaan hän ryhtyi heti korjaamaan havaitsemaansa virhettä.

4.1.2

Henkilötodistelu

Esitutkinnassa todistajana kuultu tullitarkastaja kertoi toimineensa 23.10.2003 eteläisessä tullipiirissä tullivalvojana huumausainerikostutkinnassa. Hänen toimenkuvaansa kuuluivat tutkintasihteerin tehtävät. Hänen tuli muun muassa yleensä tutkinnanjohtajan määräyksestä lähettää silloisen TEPA-järjestelmän kautta keskusrikospoliisiin televalvontaa ja telekuuntelua koskevat kytkentä- ja purkupyynnöt.

Käsillä olevasta asiasta tullitarkastaja muisti sen, että hän toimitti kytkentäpyynnön keskusrikospoliisiin samoin kuin telekuuntelua koskevan purkupyynnön. Hän ei enää muistanut mainittujen toimien kellonaikoja. Hän kertoi kuitenkin muistavansa, että mitään niin sanottua case-nimeä tai kuuntelijalistaa hän ei ehtinyt keskusrikospoliisiin toimittaa ennen kuin tullissa havaittiin telekuunteluvaatimuksen ja siihen saadun käräjäoikeuden telekuunteluluvan virheellisyys. Hänen mukaansa kuuntelua ei kyseisessä tapauksessa suoritettu lainkaan. Kytchentäpyynnön tekemisestä hän kertoi, että kun pyyntö tehdään, ei kuuntelu kytkeydy heti päälle, vaan siihen kuluu jonkin verran aikaa.

4.2

OIKEUSOHJEET

Pakkokeinolain (450/1987) 5a luvun 2 §:ssä on tyhjentävästi lueteltu ne rikokset, joiden selvittämiseksi voidaan käyttää telekuuntelua. Törkeä dopingrikos ei ole tällainen rikos.

Pakkokeinolain 5a luvun 5 §:n mukaan, sellaisena kuin säännös oli voimassa tapahtuma-aikaan (402/1995), luvan myöntämisestä telekuunteluun ja -valvontaan päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kirjallisesta vaatimuksesta 1 luvun 9 §:ssä tarkoitettu tai muu tuomioistuin, jossa asian käsittely käy sopivasti päinsä.

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen pakkokeinolain 5a luvun 6 §:n 1 momentin (402/1995) mukaan telekuuntelua ja -valvontaa koskevan lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä 1 luvussa säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Säännöksen 3 momentin mukaan tässä pykälässä tarkoitettuun päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Päätöksestä saa ilman määräaikaa kannella. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 11 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on korjattava tuomiossa oleva kirjoitus- tai laskuvirhe taikka muu niihin rinnastettava selvä virhe. Virheen voi korjata myös tuomioistuimen puheenjohtaja tai hänen estyneenä ollessaan sen lainoppinut jäsen. Ennen virheen korjaamista on asianosaisille tarvittaessa varattava tilaisuus tulla kuulluksi tehtävästä korjauksesta. Säännöksen 2 momentin mukaan korjaus on merkittävä tuomioon sekä asianosaiselle annettuun tuomion jäljennökseen. – Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 13 §:n 3 momentin mukaan päätöksestä on soveltuvin osin voimassa, mitä tuomiosta säädetään.

Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan syytetyn eduksi purkaa, jos tuomio perustuu ilmeisesti väärään lain soveltamiseen.

Rikoslain 40 luvun 10 §:n mukaan jos virkamies virkaansa toimittaessaan huolimattomuudesta muulla kuin 5 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta varoitukseen tai sakkoon.

4.3

SYYTEHARKINTA

4.3.1

Tulliviranomaiset

Asiassa on tapahtunut selvä ja myönnetty virhe, kun telekuuntelulupaa on haettu sellaisen rikoksen selvittämiseksi, jonka tutkinnassa pakkokeinoja ei lain mukaan voi käyttää. Telepakkokeinoja hakeneen tullin puolesta virheestä vastaa ensisijaisesti tulliylitarkastaja A, joka toimi käsillä olleen asian tutkinnanjohtajana ja joka allekirjoitti laatimansa telekuuntelu- ja televalvontavaatimuksen. Tutkinnanjohtaja vastaa aina viime kädessä esitutinnan lain- ja asianmukaisuudesta.

Myös (tuolloinen) ylietsivä B on vastuussa siitä, että hän esitti telekuunteluvaatimuksen, jolle ei ollut laillista perustetta. Kuitenkin B:n menettelyn moitittavuuden arvioinnissa on asianmukaista ottaa huomioon hänen asemansa. Tapahtuma-aikaan B:llä ei ole ollut TEPA-järjestelmän käyttöoikeuksia eikä hän ole ollut puheena olevan asian tutkija, vaan esimies oli vain määrännyt hänet suorittamaan esitutkintaviranomaisten kannalta varsin rutiininomaiseksi luonnehdittavaa lupa-asiaa.

Yleisesti ottaen telekuuntelua hakeneen esitutkintaviranomaisen vastuu haetun toimenpiteen lainmukaisuudesta on korostunut lupa-asian käsittelyjärjestyksestä johtuen. Esimerkiksi vangitsemiskäsittelyt toteuttavat jossain määrin kontradiktorista periaatetta, vaikka niissäkään ei ole kyse varsinaisesta kaksiasianosaissuhteesta syyteasian käsittelyn tavoin (ks. Helminen, Klaus – Lehtola, Kari – Virolainen, Pertti: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2005, s. 493–494). Niin sanottuja salaisia pakkokeinoja koskevan asian käsittelyssä ei toimenpiteen aiottu kohde tai kukaan hänen edustajansa ole lainkaan läsnä oikeudessa (asuntokuuntelu pois lukien), joten sanotun kaksiasianosaissuhteen edut jäävät kokonaan pois. Vastaavasti vastuu riittävien tietojen esille tuomisesta jää vaatimuksen esittäväälle taholle ja tuomioistuimelle.

Telekuunteluvaatimuksen ratkaiseva tuomioistuin on käytännössä täysin hakijalta kirjallisesti ja suullisesti saamiensa tietojen varassa. Tähän nähden on tärkeää,

että hakija pystyy esittämään täsmällisiä ja riittäviä tietoja pakkokeinovaatimuksen tueksi. Tuomioistuimen tulee perustella salaista pakkokeinoa tarkoittava päätös siten, että sen sisältämien tietojen valossa voidaan myös jälkikäteen selvittää, ovatko pakkokeinon edellytykset – kuten rikosepäilyn todennäköisyystaso ja aiotun toimenpiteen konkreettinen tarve – olleet olemassa lupaa myönnettäessä. Seikkaan on kiinnitetty huomiota myös oikeuskäytännössä. Turun hovioikeus kumosi eräillä 19.4.2006 antamillaan päätöksillä käräjäoikeuden myöntämät luvat tekniseen kuunteluun muun muassa sillä perusteella, että pelkkä viittaus tutkinnassa ilmi tulleisiin seikkoihin ei ole riittävä selvitys siitä, että epäily on ollut aiheellinen.

Sinänsä käytännöt ovat vakiintuneita siinä, että tutkinnanjohtajat eivät yleensä henkilökohtaisesti osallistu tutkintaan eivätkä esimerkiksi itse aina esitä telepakkokeinovaatimuksia tuomioistuimessa (ks. Helminen ym. mts. 103). Pakkokeinopäätösten perustelutarpeen ja tuomioistuimen kyselyoikeuden asianmukaisen käytön kannalta ei kuitenkaan voida pitää tyydyttävänä, jos esitutkintaviranomainen (tutkinnanjohtaja) lähettää telepakkokeinolupaa hakemaan sellaisen virkamiehen, joka ei tunne käsillä olevaa asiaa hyvin. Asiaan hyvin perehtyneen virkamiehen mukanaolo pakkokeinovaatimuksen käsittelyssä voisi nähdäkseni olla omiaan alentamaan tässä puheena olevan kaltaisten virheiden todennäköisyyttä.

Käsillä olevassa asiassa on tullut esille useita seikkoja, jotka osoittavat kyseessä olleen vain huolimattomuusvirheen. Niin A kuin B ovat olleet aktiivisia virheen korjaamiseksi. Mikään ei viittaa siihen, että virheellisin perustein myönnettyä lupaa olisi edes harkittu käytettävän. Esitutkinnassa saadun selvityksen mukaan A on itse havainnut vaatimuksessa olevan virheen ja heti tämän jälkeen soittanut (tuolloin) ylietsivä B:lle. A on kieltänyt telekuuntelun käytön ja varmistanut, onko keskusrikospoliisille tehty kytkentäpyyntö. Yhtäaikaisesti myös B oli havainnut saman asian, mistä syystä hän oli aamupäivän aikana yrittänyt tavoittaa luvan myöntänyttä käräjätuomari C:tä, tuolloin vielä onnistumatta yhteydenotossa. B oli myöhemmin samana päivänä onnistunut tavoittamaan C:n, jolloin oli sovittu virheellisen päätöksen korjaavasta menettelystä.

Virheen oikaisutoimista puhuttaessa pakkokeinoa hakevan esitutkintaviranomaisen kannalta on mielestäni pidettävä riittävänä sitä, että virhe tuodaan esiin tuomioistuimelle, kuten nyt olikin tehty. Se, miten (myös) tuomioistuimessa tapahtunut virhe oikaistaan, on nimenomaan tuomioistuimen vastuulla. Arvioin tätä oikaisumenettelyä jäljempänä kohdassa 4.3.2.

Esitutkinnassa asiasta saadun selvityksen ja yleisemmin telekuuntelujärjestelmän käytännön toimeenpanosta laillisuusvalvonnassa saamieni tietojen valossa katson, että riski siitä, että telekuuntelua olisi käytännössä suoritettu, on tapauksessa ollut varsin pieni. Tässä tapauksessa virhe onkin huomattu usealla taholla jo ennen kuin telekuuntelun käytännöllisestä toteuttamisesta vastaavaan keskusrikospoliisiin on lähetetty käräjäoikeuden myöntämää pakkokeinolupaa.

Todettakoon, että nykyään käytössä oleva salaisten pakkokeinojen asiankäsittelyjärjestelmä SALPA ei mahdollista puheena olevan kaltaisen

virheen syntymistä. Järjestelmä ei nimittäin salli tallentaa tai lähettää sellaisia telekuunteluvaatimuksia, jotka perustuvat pakkokeinolain 5a luvun 2 §:ssä mainitsemattomaan rikokseen.

Asiasta saamani kokonaiskuvan valossa, erityisesti ripeät toimet virheen oikaisemiseksi huomioon ottaen, pidän tulliylitarkastaja A:n ja tulliylitarkastaja B:n menettelyn virheellisyyttä rikoslain 40 luvun 10 §:ssä tarkoitetulla tavalla vähäisenä. En siis katso heidän syyllistyneen asiassa rikokseen.

Asian virkamiesoikeudellisessa arvostelussa pidän tutkinnanjohtajana toimineen tulliylitarkastaja A:n menettelyä moitittavampana kuin tulliylitarkastaja B:n menettelyä.

Totean vielä, että saadun selvityksen mukaan B on menetellyt huolimattomasti myös siinä, että hän on merkinnyt väärän päivämäärän uudistettuun televalvontavaatimukseen. Pidän tätä virhettä erillään tarkasteltuna vähäisenä huolimattomuusvirheenä, joka selittyy osittain tapauksen poikkeuksellisilla olosuhteilla.

4.3.2

Helsingin kärjäoikeus

Telekuuntelupäätöksen lainvastaisuus

Esitutkinnassa saatu selvitys osoittaa selvästi, että kärjätuomari C:n myöntämä lupa telekuunteluun on lainvastainen. C on myöntänyt virheen.

Kärjätuomari C esitti esitutkinnassa, että hän olisi todennäköisesti havainnut virheen itsekänsä vaiheessa, kun pakkokeinoasian pöytäkirja olisi tullut hänelle tarkastettavaksi. Nähdäkseni seikka jää arvailuiden varaan. Virheen huomaaminen vasta tässä vaiheessa olisi silti todennäköisesti voinut olla sikäli liian myöhäistä, että (ilman edellä käsiteltyjä esitutkintaviranomaisten omia oikeusturvajärjestelyitä) telekuuntelua olisi saatettu jo ehtiä suorittaa.

Tuomioistuimella on keskeinen rooli rikosprosessuaalisista pakkokeinoista päätettäessä. Tämän tehtävän yksi keskeinen piirre on oikeussuojan toteutumisen turvaaminen. Kuten edellä on todettu, tämä funktio on korostunut salaisten pakkokeinojen kohdalla; läsnä ole ketään muutakaan tahoja epäillyn oikeuksia turvaamassa. Tähän nähden se, että tuomioistuin hyväksyy selvästi lainvastaisen pakkokeinovaatimuksen, on vakava virhe.

Virheen moitittavuuden arvostelussa ratkaisevaa ei nähdäkseni ole se, millaisia konkreettisia seuraamuksia asiasta on aiheutunut, vaan se, millaisia seuraamuksia siitä voidaan katsoa tyypillisesti seuraavan. Edellä olen selostanut tekijöitä, joiden johdosta telekuuntelun käynnistymistä käsillä olleessa asiassa voidaan pitää varsin epätodennäköisenä. Erityisesti se, ettei keskusrikospoliisiin ollut ehditty faksata telekuuntelulupaa eikä ilmoittaa jutun kuuntelijoita, samoin kuin keskusrikospoliisin asiantuntijarooli telekuuntelun käytöstä ja sen lainmukaisuudesta keskitetysti vastaavana viranomaisena ovat nähdäkseni

merkittävästi pienentäneet pakkokeinon käytön aloittamisen riskiä. Nämä tekijät samoin kuin se, ettei virhettä nähdäkseni ole yritetty peitellä myöskään käräjäoikeuden puolelta, lieventävät menettelyn moitittavuutta. Silti pakkokeinoluvan myöntänyt tuomioistuin kantaa tapahtuneesta virheestä suurimman vastuun.

Katson käräjätuomari C:n menetelleen pakkokeinolain 5a luvun 2 §:n vastaisesti, kun hän on myöntänyt telekuunteluluvan törkeään dopingrikoksen selvittämiseksi. Tapauksen olosuhteissa katson kuitenkin, että käräjätuomari C:n menettely ei täytä rikoslain 40 luvun 10 §:n tunnusmerkistöä, koska teon haitallisuus, vahingollisuus ja muut seikat kokonaisuutena huomioon ottaen virhettä voidaan lopulta pitää säännöksen tarkoittamalla tavalla vähäisenä.

Virheen oikaisumenettely

Asiassa suoritettua esitutkinnan jälkeen näytti siltä, että tapauksessa tulee arvioitavaksi vielä eräitä esitutkinnassa käsittelemättä jääneitä virheellisen päätöksen oikaisemiseen liittyviä prosessuaalisia kysymyksiä. Varasin tämän johdosta käräjätuomari C:lle tilaisuuden antaa selvitys. Käräjätuomari C toimitti minulle 14.8.2006 saapuneen selvityksen.

Esille tulleen virheen oikaisemisessa meneteltiin siten, että hakija B esitti uuden pakkokeinovaatimuksen, joka ei enää koskenut telekuuntelua vaan vain televalvontaa. Muutos vaatimukseen tehtiin käsin alkuperäiselle vaatimusasiakirjalle siten, että otsikosta yliviivattiin telekuuntelusta-sana, ja oikaisua täsmennettiin hakijan eli B:n käsin kirjoittamalla selvennyksellä siitä, että "Hakija luopuu telekuuntelusta. Hakee ainoastaan televalvontaa." Näin uusitun hakemuksen mukaisesti samana päivänä tehtiin uusi pakkokeinopäätös samalle diaarinumerolle.

Pidän käräjätuomari C:n määräämää menettelyä prosessioikeudellisesti ongelmallisena, koska aikaisemmin 23.10.2003 annettu – myös telekuuntelua koskeva – päätös ei ole nähdäkseni voinut poistua tai kumoutua yksin uuden luvan myöntämisellä. Prosessuaalisesti tilanne on ymmärtääkseni se, että mainittu aikaisempi lupa on edelleen voimassa (olkoonkin että luvan tosiasiallinen "olemassaolo" nimenomaan sen käytettävyyden kannalta on enää lähinnä teoreettinen kysymys).

Itseoikaisun käyttö tapauksessa on nähdäkseni täysin poissuljettu. Itseoikaisu on tarkoitettu teknisluonteisten virheiden korjaamiseen (eli virheiden, joiden johdosta tuomio on saanut toisenlaisen sisällön kuin mitä todella on tarkoitettu). Oikaisuvallan ei ole nähty ulottuvan harkintaerehdyksiin, jollaisesta käsiillä olevassa tapauksessa selvästi on kyse. Itseoikaisu ei ylipäätään ole mahdollista, jos virheen luonne ei ole siten ilmeinen, että ulkopuolinen voisi havaita, onko kyse kirjoitus- tai laskuvirheestä vai tuomioistuimen harkinnassa tapahtuneesta virheestä (ks. HE 82/1995 vp s. 132–133).

Pakkokeinolupaa tarkoittava tuomioistuimen päätös on sellainen tuomioistuimen antama ratkaisu, johon tuomioistuin on itsekkin sidottu. Tuomioistuin on ylipäätään

lähtökohtaisesti sidottu omiin ratkaisuihinsa, paitsi sikäli kuin kyse on prosessinjohtoon liittyvistä seikoista. Telepakkokeinoja koskevasta päätöksestä ei voi valittaa, mutta siitä on mahdollista tehdä kantelu hovioikeuteen. Kantelun tekemistä ei ole sidottu määräaikaan, eikä kantelulla ole täytäntöönpanon lykkäävää tai estävää vaikutusta, ellei kantelua käsittelevä tuomioistuin anna kielto- tai keskeytysmääräystä oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 4 §:n 3 momentin tai 13 §:n perusteella. Tässä mielessä telepakkokeinopäätöksen ei voitane katsoa saavuttavan lainvoimaa käsitteen siinä merkityksessä, että se estäisi muutoksenhakutuomioistuinta muuttamasta ratkaisua. Kyse on erityisestä muutoksenhakukeinosta, jonka suhteesta muuhun ylimääräiseen muutoksenhakuun ei ole säädetty täsmällisesti.

Pakkokeinolain 5a luvun säätämistä koskevassa hallituksen esityksessä HE 22/1994 vp s. 29 käsiteltiin kantelun tekemistä telepakkokeinopäätöksestä. Esitöiden mukaan "päätökseen ei ... saisi hakea muutosta valittamalla, vaan siitä saisi kannella samalla tavalla kuin vangitsemispäätöksestä. Myös epäilty saisi kannella, jos hän sattumalta on saanut tietää päätöksestä, vaikka häntä ei kuulla lupa-asiaa käsiteltäessä." Tässä yhteydessä tai nähdäkseni muuallakaan esitöissä ei ole otettu kantaa siihen, onko muulla taholla – kuten lainvastaisen päätöksen antaneella tuomioistuimen tuomarilla – oikeutta kantelun tekemiseen päätöksen poistamiseksi. Niin sanotun tavanomaisen oikeuden perusteella tällainen oikeus tuomarilla on yleisesti ottaen katsottu olevan "omiin" tuomioihinsa nähden (ks. Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko: Muutoksenhaun pääpiirteet, 1998, s. 132–134).

Kärjäjätuomari C:llä olisi nähdäkseni ollut mahdollisuus viran puolesta hakea hovioikeudelle tehdyllä kantelulla lainvastaisesti myönnetyn päätöksen purkamista. Oikeudellisena perusteena kantelulle olisi nähdäkseni voinut toimia pakkokeinolain 5a luvun 6 §:n 3 momentti (oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettu "ilmeisen väärä lain soveltaminen" koskee vain lainvoimaisia tuomioita). Mielestäni tällaiselle menettelylle olisi ollut selvästi painavimmat perusteet kuin nyt valitulle menettelylle.

Minulle 14.8.2006 antamassaan selvityksessä kärjäjätuomari C toi esille, että valittua menettelyä perustelivat erityisesti asian kiireellinen luonne sekä se, että menettely oli hakemuksen kohteena olevan kansalaisen edun mukainen. Kärjäjätuomari C katsoi kuitenkin, että jälkeempään ajatellen, kun viime kädessä kysymys on oikeudenkäyntimenettelystä ja lainsäädäntö on tältä osin ahdas, olisi tuomarin kannalta ollut viisainta saattaa asia kanteluteitse hovioikeuteen.

Mielestäni purkumenettely olisi selventänyt asian jälkikäteistä selvittämistä ja olisi paremmin ja avoimemmin tuonut esille sen, mitä hakemuksen käsittelyn aikana on tapahtunut. Vaikka valittu menettely on ollut nopea ja joustava, eikä menettelystä aiheutunut yksityisen edun loukkausta, pidän nyt valittua menettelyä kuitenkin liiaksi prosessiekonomisia seikkoja korostavana. Menettely ei ole ollut omiaan antamaan ulospäin järin hyvää kuvaa telepakkokeinoasian muodollisiin edellytyksiin suhtautumisesta taholla, jonka valvontaan ja päätäntävaltaan asia on nimenomaan uskottu.

Menettelyn moitittavuuden arvioinnissa olen ottanut huomioon asian poikkeuksellisuuden. Yhteistyö hakijatahon kanssa lienee lisäksi tehnyt selväksi, ettei asiassa ole ollut riskiä alkuperäisen, virheellisen, telekuuntelupäätöksen täytäntöönpanosta.

5

TOIMENPITEET

Edellä mainitsemillani perusteilla katson, että asiassa ei ole tapahtunut rikosta. Syytteiden nostamiselle ei näin ollen ole perusteita. Katson asian kuitenkin edellyttävän eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain mukaisia toimenpiteitä.

Saatan edellä kohdassa 4.3.1 esittämäni käsityksen tulliyli tarkastaja A:n ja tulliyli tarkastaja B:n menettelyn lainvastaisuudesta heidän tietoonsa. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan käräjätuomari C:lle huomautuksen vastaisen varalle edellä kohdassa 4.3.2 selostetusta lainvastaisesta menettelystä. Saatan myös esittämäni käsityksen virheen oikaisemisessa noudatettavasta menettelystä hänen tietoonsa. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

- - -